

PENTRU TRADUCERI MAI BUNE DIN LIMBILE CLASICE

(Pe marginea traducerii *Metamorfozelor* lui Ovidiu)¹

DE

I. POPESCU

Încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, traducerile din limba latină și elină au constituit o preocupare de seamă pentru scriitorii români. „Societatea Academică” a stimulat, prin premii și prin publicarea traducerilor bune, pe toți acei care s-au ostenit să facă accesibile cititorilor din țara noastră comorile antichității. Homer, Platon, Aristotel, Vergiliu, Horațiu, Ovidiu și alții și-au găsit tălmăcitori pasionați în G. Coșbuc, G. Murnu, Cezar Papacostea, Șt. Bezdechi, C. Balmuș, T. Naum și alții.

Unii dintre aceștia și-au legat numele de operele traduse, cărora le-au dedicat mulți ani de muncă asiduă. Ei au reușit să ne lase adevărate modele de traducere, în care cunoașterea perfectă a limbii originalului și a operei traduse s-a îmbinat cu talentul creator al tălmăcitorului.

La baza muncii încordate a acestora au stat neconitenit principiile stabilite cu atită competență de marele cunoscător al antichității, de talentatul scriitor A. I. Odobescu. Pentru realizarea unei bune traduceri din autorii elini și latini, acesta recomanda, încă din anul 1874, tuturor acelora care își asumau o răspundere aşa de mare : a) să cunoască perfect limba din care traduc și pe aceea în care traduc și b) să folosească o limbă aleasă și frumoasă².

¹ Ovidiu, *Metamorfozele*. În română de Maria Valeria Petrescu. Editura de stat pentru literatură și artă, 1957.

² A. I. Odobescu, *Condițiunile unei bune traduceri românești din autorii eleni și latini*, în *Opere*, vol. I. Ediție îngrijită, cu glosar, bibliografia scriitorului și studiu introductiv de Tudor Vianu. Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1955, p. 299 – 312.

Dacă astăzi numărul traducătorilor din limbile clasice a sporit, calitatea traducerilor nu este totdeauna la înălțimea aşteptărilor și a cerințelor unor cititori dornici de literatură bună și scrupuloși cu limba și stilul folosit în operele literare. Pentru a ilustra acest adevăr este suficientă examinarea sumară a uneia dintre traducerile făcute recent, cu ocazia sărbătoririi a două mii de ani de la nașterea marelui poet latin Publius Ovidius Naso. Dintre traducerile apărute cu acest prilej, *Metamorfozele* par să fie bucurat de o deosebită simpatie din partea cititorilor de toate vîrstele.

Sintem convingi că traducerea în versuri a unei opere ca aceasta n-a fost tocmai ușoară. Cu toate acestea, traducătoarea, învingind multiple dificultăți, a reușit adesea să dea admirabile pagini de adevărată poezie. Legendele „Niobe și Latona”, „Ciuma din Egina” și.a. se remarcă prin vioiciunea și cursivitatea versului.

Din păcate, însă, unele pasaje sunt lipsite de claritate și stingaci versificate. „Traducătorului i se cere să fi limpede, corect, elegant, cumpănat și mai cu seamă inteligibil în limba sa; căutând formele literare, el nu trebuie să scape din vedere nici puritatea și demnitatea stilului, dar nici folosul ce pot trage cititorii din claritatea cărtii lui”¹.

Cu toată străduința depusă, traducătoarea n-a reușit totdeauna să dea versiunii românești claritatea necesară lecturii unei opere atât de variată ca temă, dar monotonă adesea și uneori chiar greoaie. Cele cîteva fragmente pe care le reproducem aici sunt suficient de elovente pentru a dovedi în ce măsură s-a realizat claritatea necesară.

„De-ndată închide pe Vifor
Să-orice suflare de vînt care norii cei groși fugărește,
În văgăuni la Eol, iar în schimb Băltărețul sloboade,
El o pornește în zbor pe-ale sale udate aripi” (p. 37):

Sau :

„Tara Phocidei desparte pe-Aoni de ogoarele Etii,
Fu un pămînt rôditor cătă vreme pămînt rămăsese;
Dară pe timpul acel, ca o largă cîmpie de ape
Ce fără veste s-au strîns, se găsea făcînd parte din mare.

Zeus, văzind că pe glob se întind stătătoarele ape,
Că, din bărbați mii și mii, numai unul mai este în viață,
Că, din femei mii și mii, numai una mai este în viață” (p. 39).

Sau :

„Glia-n răstimp, ea ce viața hrănea, -mpresurată de mare,
Prinsă-ntr-o ape de-ocean și izvoarele strinse-n tot locul,

¹ A. I. Odobescu, *op. cit.*, p. 304–305.

Ce-n măruntaiele-adinci ale mamei de-acum se pitise,
Secătuită, -nălță pîn'la gît, numai, fața-i sleită,
Palma la frunte și-a pus și mai jos s-a lăsat decît are
Ea obiceiul să stea, cu un tremur puternic ce totul
A zguduit și cu glasul ei sfînt a grăit cam într-astfel . . .”
(p. 70—71).

Claritatea nu este singura condiție pe care A. I. Odobescu a stabilit-o pentru asigurarea unei bune traduceri. Mai mult decît aceasta, el cerea traducătorului „să cunoască bine limba din care se apucă a traduce, aşa de bine încît să nu-i scape nici una din acele delicate nuanțe ale înțelesului cuvintelor, nici una din acele construcții sintactice care fac să varieze la infinit tendința principală a conceptului unei fraze”¹. Traducătorii trebuie „să se pătrunză bine de înțelesul autorului ce le stă în față, fără ca să nescotească nici una din nuanțele, uneori foarte delicate, ale cuvintelor și ale frazelor”². Din acest punct de vedere traducerea în discuție lasă adesea de dorit. Privită în ansamblu, ea păcătuiește printr-o prea mare libertate pe care traducătoarea și-a permis-o față de textul original. Adesea a redat numai ideea, fără să traducă în întregime textul. Alteori s-a mulțumit să-l parafraseze. Și în această privință, împărtășim punctul de vedere al lui A. I. Odobescu care cerea ca: „scriitorii români să nu piardă nici o ocazie priințioasă de a rămîne fideli construcțiunilor frazeologiei antice de cîte ori ei vor simți însă că, făcînd astfel, înțelesul frazei nu se pierde pre romînește. Cînd se prezintă dar asemenea cazuri, să se ferească mai ales și cu tot dinandisul a traduce prin perifraze împrumutate din alte limbi străine”³.

Mai grav decît aceasta este însă faptul că, uneori, textul original nici n-a fost suficient înțeles. Din cauza aceasta, intenția autorului a fost denaturată.

Pentru ilustrarea celor afirmate vom examina numai cîteva fragmente. Ne vom mulțumi cu discutarea acelor pasaje care izbesc, de la prima lectură, chiar pe cîitorul preocupaț numai de faptele narate, fără a avea în față textul latin pentru confruntare.

De pildă, în ultima parte a legendei lui Narcisus se întîlnesc următoarele versuri :

Planxerunt dryades ; plangentibus adsonat Echo.
Iamque rogum quassasque faces feretrumque parabant⁴.

¹ A.I. Odobescu, *op. cit.*, p. 301.

² Idem, *ibidem*, p. 300.

³ *Ibidem*, p. 303.

⁴ Ovidiu, *Melamorfozele*, cartea a III-a, v. 507—508. L-au plins dryadele ; Echo răspunde celor ce-l plingeau. Acum ele pregăteau rugul și facele agitate în aer și năsălia.

Spre surprinderea noastră și, probabil, a tuturor cititorilor *Metamorfozelor*, aceste versuri atât de clare au fost traduse :

„..... Dryadele-l plinseră-asemeni ;
Echo răspunse-n răsunet la vaierul lor. *De-acum rugul,*
Faclele-n aer clătite năsălie fac pentru dînsul” (p. 90).

În primul rînd, cuvintele „De-acum rugul” apar rupte de restul textului și fără sens. În textul latin însă *rogum* este, ca și *faces* și *feretrum*, complementul direct al verbului *parabant*. Deci dryadele pregăteau rugul și facilele și năsălia. Însuși faptul că cele trei complemente directe ale lui *parabant* : *rogum*, *faces* și *feretrum* sint legate prin conjuncția enclitică *-que*, repetată, trebuia să determine pe traducătoare să nu le schimbe funcțiunea sintactică. Dimpotrivă, ea a lăsat numai pe *feretrum* cu funcțiunea de complement direct ; pe *faces* l-a făcut subiect, iar pe *rogum* l-a izolat complet de rest, încît nici nu-ți dai seama de ce l-a mai tradus — probabil numai pentru a completa versul.

Îndepărtîndu-se atât de mult de textul original, ea a ajuns la ideea ciudată că „faclele-n aer clătite năsălie fac pentru dînsul”. Oricit de puțin verosimilă este întreaga legendă a lui Narcisus, cred că nimeni nu și-a imaginat vreodată că niște facile agitate în aer puteau să formeze o năsălie pe care să fie purtat un corp omenesc ca acela al lui Narcisus înainte de metamorfozare.

Tot atât de aproximativă și neclară este și traducerea versurilor :

Ipse nitor galeae, claro radians ab auro,
Insidias prodet, manifestabitque latentem¹,

prin :

„..... Acet coif strălucit, care-azvîrle
Raze din focu-i de aur, chiar el va trăda pe Ulise
Cursele lui luminîndu-l în negura-n care se-ascunde” (p. 203).

Textul latin nu ridică obstacole de neînlăturat. În schimb, versiunea românească comportă mai multe discuții : unele de formă și altele de fond. Mai întii, o mică precizare. În textul original nu este vorba de un *coif strălucit*, ci de strălucirea coifului lui Ajax. S-ar putea numi astfel un coif devenit vestit datorită unei împrejurări oarecare. Desigur că și coiful lui Ajax putea fi considerat vestit, fiindcă fusese purtat de un erou atât de celebru, însă Ovidiu nu s-a referit la aceasta, ci la strălucirea datorită

¹ Cartea a XIII-a, v. 105 — 106. Însăși strălucirea coifului, care împrăștie raze din cauza aurului strălucitor, va trăda cursele lui și va da pe față pe cel care se ascunde.

aurului curat din care era făcut. De aceea, se putea traduce cel mult *coif strălucitor*, dar nu *strălucit*.

Mai departe, propoziția : „care-azvirle raze din *focu-i de aur*” nu traduce textul latin. În textul original nu este vorba despre un fpc a cărui lumină este comparată cu aurul — „focu-i de aur”, ci de strălucirea coifului, care era de aur strălucitor. Se pare că traducătoarea s-a lăsat antrenată prea mult de versiunea franceză a lui Georges Lafaye : „L'éclat seul de ce casque étincelant des feux de l'or trahira ses pièges et le fera découvrir dans les ténèbres où il se cache”¹.

În ceea ce privește ultimul vers, nu numai că acesta n-a fost înțeles, dar ideea exprimată în traducerea românească este fără sens :

„*Cursele lui luminându-l în negura-n care se-ascunde*”. De cind cursele pot lumina pe cineva ? Ele pot, cel mult, să arunce o umbră asupra euiva, dar nu să-l lumineze, nici la propriu, nici la figurat.

Și din acest vers se vede influența traducerii franceze ; „negura” traduce pe „les ténèbres”, fiindcă în textul latin lipsește cuvintul corespondator.

A. I. Odobescu, referindu-se la dicționarele, scoliile, adnotățiile și traducerile care pot fi consultate, preciza : „Asemenea ajutorințe sunt chiar și de recomandat acelora care înțeleg bine pe autor și fără sprijinul lor, căci din confruntarea unui material variat se naște o critică ce va avea mai adesea rezultate folositoare pentru noua traducere”². Consultarea acestora trebuie să fie însă ceva secundar. Traducătorul trebuie să se bazeze în primul rînd pe cunoașterea perfectă a limbii din care traduce. „O traducere bazată numai pe neîncetate cătări în dicționar, pe continuie răsfoiri prin gramatici, pe ajutoare mereu împrumutate de la traduceri în alte limbi moderne, acea traducere nu poate niciodată să fie nici o reproducere exactă a autorului tradus, nici o operă literară în limba traducătorului”³.

Traducătoarea *Metamorfozelor* lui Ovidiu n-a pătruns însă totdeauna sensul originalului. Deși exemplele date mai sus sunt elocente, mă voi referi încă la cîteva. Ca și în exemplul de mai sus, în cel care urmează parafrazarea textului latin se combină cu o greșită interpretare a acestuia.

Versurile :

Nam sata Tiresia venturi praescia Manto
Per medias fuerat, divino concita motu,
Vaticinata vias⁴

¹ Ovide, *Les Métamorphoses*, texte établis et traduits par Georges Lafaye, tome III, Paris, 1930, p. 58.

² A. I. Odobescu, *op. cit.*, p. 302.

³ Idem, *ibidem*, p. 301—302.

⁴ Cartea a VI-a, v. 157—159. Căci fiica lui Tiresias, Manto, cunoscătoare a viitorului, minată de inspirația divină, prorocise în mijlocul ulițelor.

au fost traduse astfel :

„Proorocise pe căi, mînată de gînduri din slavă,
Manto, a lui Tiresias copilă . . .” (p. 115).

Deși determinarea *praescia venturi* este bine justificată în textul latin, deoarece ea precizează că Manto nu era o tinără oarecare, ci fiica lui Tiresias și era înzestrată cu darul de a cunoaște viitorul, traducătoarea a omis-o în întregime. Ceva mai mult, *divino concita motu* s-a tradus „mînată de gînduri din slavă”. În textul latin ideea este clară : Manto proorocise sub impulsul inspirației divine. Din traducerea românească însă nu se înțelege nimic. Ce gînduri o mînau pe Manto ? Aceste gînduri erau „din slavă” sau Manto fusese mînată „din slavă” ? Cititorul rămîne cu desăvîrșire nedumerit.

Interpretarea greșită a unui singur cuvînt poate să dea textului o altă nuanță decît cea urmărită de autor. De pildă, înțîlnind în versurile :

..... Discedite templo,
Et velate caput, cinctasque resolvite vestes,
Ossaque post tergum magnae iactate parentis¹

cuvintele *magnae parentis* (g.s. de la *magna parens*), traducătoarea, fără să țină seama de nuanța ambigăuă pe care înadins le-a dat-o poetul, le-a tradus prin românescul „bunică” :

..... Depărtați-vă-acum de templu ;
Capul să vi-l înveliți ; desleagați cingătorile voastre
Si pe la spate-aruncați înapoia bunicii-oseminte” (p. 43).

Este clar că Ovidiu, influențat de caracterul echivoc al oracolelor, intenționat n-a folosit cuvîntul *ava*, care s-ar fi referit, fără nici un dubiu, numai la bunica celor doi supravînători ai potopului. Poetul însă a întrebuit cuvintele *magna parens*, ca să oglindească situația precară în care se găseau Deuealion și Pyrrha, după primirea ordinului de la zeită. În primul moment, aceștia au fost tentați să credă că este vorba de bunicelor, dar imediat și-au dat seama că *magna parens Terra est*, adică pămîntul, *marele părinte* al tuturor oamenilor, deci și al celor doi eroi ai legendei. Cred că traducerea cea mai potrivită a cuvintelor *magna parens* ar fi *marele părinte* sau *marele tată*. În felul acesta s-ar păstra caracterul ambiguu al spuselor zeităi. Am propus traducerea prin masculin, deși textul are forma feminină din cauza lui *terra*, deoarece, în limba română, substantivul *pămînt* este neutru, avînd la singular aceeași formă cu masculinul.

¹ Cartea I, v. 382 – 385.

Se pare că și aici traducătoarea s-a lăsat influențată de versiunea franceză, deoarece traducerile în limba franceză dau de obicei *grande mère*.

Tot atât de puțin fericită este și traducerea cuvintelor *arbuteos*
fetus din versurile:

Contentique eibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fetus montanaque fraga legebant . . .¹

prin „al cătinelor rod” :

„El al cătinelor rod culegea și căpșuni de pe munte” (p. 29).

Sub denumirea de cătină sînt cunoscute în limba romînă mai mulți arbuști. Unii dintre ei nu fac decît flori: cătina-mică (*Myricaria germanica*) și cătina-roșie (*Tamarix gallica*), alții fac însă și niște fructe mici necomestibile sau chiar otrăvitoare (*Lycium vulgare* și *Hippophaë rhamnoïdes*).

Este greu de conceput că Ovidiu va fi socotit fericiți pe oamenii vîrstei de aur, care se hrăneau cu fructe de acest soi.

Arbuteos fetus însemnează fructe de arbuzier². Faptul că arbuzierul nu este cunoscut în țara noastră să fi fost singura cauză a traducerii lui *arbuteos fetus* prin *rod al cătinei*?

În lipsa altui cuvînt potrivit, cred că era de preferat să se fi tradus prin *fructe de arbusti sau de copăcei*.

Și traducerea altor cuvinte este discutabilă. Astfel, cînd Phaeton, respingînd sfatul tatălui său Phoebus, dorește neapărat să facă o cursă cu caii năzdrăvani ai acestuia, părintele său îl sfătuiește :

„Dacă poți asculta de aceste sfaturi a' tatălui tău, cel puțin, cruță ***boldul***, copile” (p. 65).

Textul latin are *stimulis*: Parce, puer, *stimulis*...³ Este adevărat că *stimulus* însemnează băț lung pentru mînat boii, dar și bici. Nu știu cine și-ar putea imagina că Ovidiu și l-a închipuit pe Phoebus mînind niște cai ca ai săi cu un *bold*. Era mult mai nimerit să fi folosit euvîntul bicii, mai ales că nu oferă nici dificultăți de versificatie.

Alte cuvinte creează situații și mai grele. De exemplu, la p. 107 citim :

„..... o babă se-arată,
Care pe zină văzind, de băut îi dădu din *písatul*
Dulce de ea cu-orz prăjit presărat. Cum își stîmpără setea,
Iată-un copil ...”

¹ Cartea I, v. 103-104.

² Arbuzierul este un arbust cu fructe roșii, asemănătoare cu frăguțele, cu gust dulce-acrisor. El crește pe țărmul Mării Negre.

³ Cartea a II-a, v. 127.

Oricine știe că *păsat* (variantă *pīsat*) se numește porumbul sau meiul măcinat mare, dar și un fel de mămăligă făcută din el. Cum își putea oare potoli zeița setea, bînd păsat, oriceit de puțin îngroșată ar fi fost această mîncare?

În original găsim :

Prodit anus, divamque videt, limphamque roganti
Dulce dedit, tosta quod texerat ante polenta¹.

Adnotînd textul *Metamorfozelor* din ediția Hachette, M. L. Arment-gaud precizează că *dulce* trebuie tradus „o băutură dulce”. După aceea, reproduce părerea lui M. Dubner, după care Ovidiu s-ar fi referit la gr. ζυκεών, lat. cinnus, „o băutură] făcută din vin, miere, făină și zeama unor ierburi”².

Este deei exclusă traducerea lui *dulce* prin *pīsat dulce*.

Afară de aceasta, cuvintele *lymphamque roganti* n-au fost traduse în nici un fel. De asemenea, trebuie precizat că *polenta* nu însemnează orz, ci făină de orz uscată la foc. Deci pe deasupra acestei băuturi era presărată făină de orz prăjită, nu boabe de orz, cum rezultă din traducere.

În sfîrșit, o mică observație asupra ultimei părți a versurilor :

Gaudenti mensas posuere ministri
Exstructas dapibus, nec tostae frugis egentes³

care au fost traduse astfel :

„Plin de placere la masa ce-ai lui slujitori încărcaseră
De bunătăți pe care nici *grīul prăjit nu lipsește*” (p. 172).

Luînd textul ad litteram, traducătoarea a redat pe *tostae frugis* prin „grīul prăjit”, cînd, de fapt, aici este vorba de pîine. Folosirea lui *tostae frugis* se explică prin obiceiul pe care îl aveau cei vechi de a prăji grīul înainte de a-l măcina, spre a se sfârîma mai ușor⁴.

S-ar putea ca uneori lipsa de claritate a traducerii să se datoreze și altor factori. De pildă, versurile :

„Apoi, purtîndu-și din nou, pe cărarea ce suie-n costișă,
Pașii lui tărăgănați, călăuza-i imbie la vorbă,
Pe preoteasa din Cume, -nșelind în ast chip oboseala” (p. 222)

¹ Cartea a V-a, v. 449—450.

² Ovide, *Morceaux choisis des Métamorphoses*, Paris, Librairie Hachette et Cie, 1896, p. 77, nota 13. A se vedea și *Métamorphosen des P. Ovidius Naso*, erster Band, Buch I-VII, erklärt von Moriz Haupt, Berlin, 1903, p. 226, nota la v. 450 și Ovide, *Les Métamorphoses*, texte établis et traduit par Georges Lafaye, t. I, Paris, 1928, p. 140, în notă.

³ Cartea a XI-a, v. 119—120.

⁴ A se vedea : Ovide, *Morceaux choisis*, ed. cit., p. 155 și *Die Metamorphosen des P. Ovidius Naso*, ed. cit., p. 145, nota la v. 120.

sint obseure și lipsite de înțeles. Obscuritatea se datorește propoziției călăuza-i îmbie la vorbă, care pare a se referi la „pașii”. În realitate, Eneas își îmbia la vorbă călăuza, pe preoteasa din Cume¹. Totul s-ar clarifica numai prin înlocuirea lui -i prin -și : călăuza-și îmbie la vorbă. Chiar dacă aceasta este numai o greșală de tipar, este regretabilă, fiindcă poate da naștere la confuzii și nedumeriri.

Oricit de erudit ar fi traducătorul, oricât de bine ar cunoaște limba din care traduce și oricât de pătruns ar fi de toate detaliile textului, dacă nu folosește o limbă corectă, un stil îngrijit și un vocabular ales și accesibil cititorilor, nu-și poate atinge scopul.

„Cărțile se seriu spre a fi citite, și numai acele citiri pot fi profitabile cititorului pe care el le înțelege și care, conținând idei sănătoase, prezentate într-un mod logic, sint scrise într-o limbă de toți pricepută, de toți gustată, într-o limbă care nici dezgustă mintea prin formele și expresiunile ei pocite și îngosite, nici o ostenește prin a ei frazeologie nomoloasă și încilicită, nici o spăimîntă prin netrebuincioase și nejustificate inovațuni”².

Privită și din acest punct de vedere, noua traducere a *Metamorfozelor* lui Ovidiu prilejuiește numeroase observații.

Deși traducătoarea s-a străduit și, în general, a reușit să folosească o limbă corectă și îngrijită, a lăsat însă să se strecoare și unele incorectitudini regretabile.

În multe versuri apar construcții care contravin regulilor elementare ale gramaticii limbii române. De exemplu, întrebuițarea acuzativului precedat de prepoziție în locul dativului, sau chiar al genitivului :

- „Ce pedepsiri se cuvin oare fratelui tău și *la valuri*?” (p. 71).
- „Cu-ngrzitorul său foc a pus capăt el astfel *la focuri*” (p. 72).
- „Apele toate sorbind le-aduce ca hrana *la nourii*” (p. 37).
- „Freamătă pînza *la năvi*; cîrmaciul dă-ndată poruncă să le sloboadă *la vînturi* . . .” (p. 218).
- „Cel care singur *la fier*, *la foc* și lui Jupiter însuși De-atîtea ori ținu piept, mîniei lui nu poate ține” (p. 217).

Uneori corectitudinea limbii și claritatea textului au fost sacrificeate în scopul cuprinderii în vers a ideii :

- „Oricîte ori eu sărut a apelor lucie-oglindă De-atîtea ori se silește și el să-mi întind-a sa gură” (p. 88).
- „Omul trăia mulțumit cu ce glia-i dădea-n bunăvoie” (p. 29)³.
- „. . . . . Femei din Ismenos, Mergeti în gloată, făceți rugăciune, dați tămîie Latonei” (p. 115).

¹ A se confrunta cu originalul — cartea a XIV-a, v. 120 și urm.

² A. I. Odobescu, *op. cit.*, p. 304.

³ Se putea traduce mai bine cu „de la sine”.

Un vers clar și categoric ca acesta :

Ite, satis, properate, sacri est, laurumque capillis
Ponite . . .

s-a tradus confuz :

,,..... Nu sfîrșiti aste jertfe
Și depărtați-vă ; scoateți din păr podoaba de laur" (p. 117).

O traducere în versuri pune adesea pe traducător în situația de a face uz de provincialisme, de arhaisme sau de cuvinte noi, create chiar de el, pentru a putea reda ideile, imaginile și bogatele resurse stilistice ale autorului respectiv. Traducătorul este dator însă să nu facă abuz mai ales de acele cuvinte care au o arie de circulație restrinsă.

Noua traducere a *Metamorfozelor* suferă uneori și din cauza vocabularului utilizat. În versurile :

,,..... Cum nu poate vederea-ți pătrunde
Pină la inima mea și-*ngrijarea-i* de tată să prindă ..." (p. 64).
,,"Si-n timp ce lacome flăcări cuprind *clădăria* înaltă ..." (p. 152).
,,"Seutură-atuncea salteaua din noile alge de fluviu

Care stă-ntinsă pe-un pat cu picioare și margini *din salcă*" (p. 140). apar cuvintele : *îngrijarea*, *clădăria*, *salcă* a căror circulație este limitată numai la unele regiuni, pentru restul cititorilor fiind cu desăvârsire necunoscute. Evitarea lor, ca și a altor forme regionale, n-ar fi făcut decât să ridice valoarea traducerii.

Dacă astfel de cuvinte se întâlnesc mai rar în noua traducere, altele revin atât de des, încât devin chiar supărătoare. Din această categorie cităm numai două : *zeirea* și *glia*.

,,..... De ce-n cinstea Latonei altare,
Cînd pin-acum nici un bob de tămîie *zeirea* mea n-are ?" (p. 116).
,,"Văd că *zeirea* mi-o pun la-ndoială ..." (p. 117).
,,"Cei iubiti de *zeire* ..." (p. 143).
,,"O, *zeiri* a lumilor subpămîntene... !" (p. 153).

Cuvîntul *glia*, prin care au fost traduse deopotrivă *tellus*, *humus*, *terra* și *solum*, a devenit o adevărată obsesie pentru traducătoare, fiind folosit uneori chiar de mai multe ori pe aceeași pagină.

Este bine cunoscut că cuvîntul *glie* poate însemna : ogor, țarină, brazdă de pămînt. Traducătoarea a mers pînă acolo încît l-a folosit chiar atunci cînd era vorba de globul pămîntesc.

Surprizătoare și nejustificată mi se pare folosirea formei *s-azvîrlu*, în loc de *s-azvîrl*.

„Mărturisesc, el le-a luat; căci nu-mi este-n fire
s-azvîrlu
Pe vrednicia cuiva cuvinte de-oacără” (p. 210).

Este inutil să intrăm în alte amănunte privitoare la articol, folosirea prepozițiilor, ortografie etc.

Din puținele observații făcute aici asupra acestei traduceri, se desprinde următoarea concluzie atât pentru traducători, cît și pentru edituri. În stadiul în care se găsește literatura noastră, se impune o deosebită scrupulozitate în munca dificilă de transpunere în limba română a marilor creații ale literaturii universale. Epoca îndepărtată a lui I. Heliade Rădulescu, cînd nevoia imbogățirii literaturii noastre cu cît mai multe traduceri, chiar cu sacrificiul renunțării la exactitate și la corectitudinea limbii, n-a mai rămas decit o amintire pentru cercetători și specialiști. Astăzi traducătorul trebuie să chibzuiască bine dacă se poate încumeta la o muncă atât de pretențioasă. Fie că traduce din limbile moderne, fie că se avîntă în domeniul dificil al limbilor clasice, traducătorul are datoria să muncească îndelung și cu răbdare, fiind conștient că pe paginile traduse de el se vor aînti mii de ochi scrutători. Dar cea mai de seamă obligație și-o asumă traducătorul față de memoria scriitorului pe care-l traduce, a cărui operă trebuie să o transpună exact și în cea mai desăvîrșită limbă literară. Este bine cunoșcut cîtă grijă acordau scriitorii greci și romani formei. A face abstracție de aceasta înseamnă o adevărată impietate față de autorul din care se traduce¹.

¹ Deși ne-am propus să ne ocupăm numai de traducere, nu putem încheia, fără să ne exprimăm regretul că acest volum, intitulat *Melamorfozele*, nu cuprinde decit fragmente din această operă. Pentru a nu induce în eroare pe cititori, era necesar să se facă această mențiune. De asemenea este regretabil că, pentru ilustrarea volumului, nu s-au folosit reproduceri de pe basoreliefuri și picturi transmise de antichitate, ci s-au folosit niște schițe, unele dintre ele chiar respingătoare, de ex. cea de la p. 77.